

Crna Gora
Ministarstvo zdravlja

AKCIONI PLAN
ZA KONTROLU REZISTENCIJE BAKTERIJA NA ANTIBIOTIKE U CRNOJ GORI
ZA PERIOD 2019. – 2020. GODINE

AKCIONI PLAN ZA KONTROLU REZISTENCIJE BAKTERIJA NA ANTIBIOTIKE U CRNOJ GORI ZA PERIOD 2019 – 2020 SA PROCJENOM TROŠKOVA

Akcioni plan za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike u Crnoj Gori za period 2019 – 2020. Godine predstavlja operacionalizaciju strateških ciljeva koji su utvrđeni Nacionalnom strategijom za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike.

U skladu sa prepoznatim prioritetnim oblastima, neophodno je u narednom periodu preduzeti niz aktivnosti za nadzor nad rezistencijom na antimikrobne lijekove u Crnoj Gori.

Za realizaciju planiranih aktivnosti potrebna su određena finansijska sredstva, koja su neznatna u odnosu na koristi koje proizilaze za zdravlje stanovništva, imajući u vidu značaj zdravlja populacije za svaku državu. Budžet za implementaciju Akcionog plana biće obezbijeđen iz:

- iz redovnih budžetskih sredstava opredijeljenih svakoj potrošačkoj jedinici a koja je nosilac aktivnosti u realizaciji Akcionog Plana
- eksternih nepovratnih sredstava od međunarodnih donator (SZO).

Akcionim planom predviđeno je da se brojne aktivnosti, u skladu sa planiranim finansijskim sredstvima i raspoloživim ljudskim resursima, realizuju kao redovne aktivnosti u realizaciji predviđenih mjera.

Strateški ciljevi odnose se na promociju i prevenciju, unapređenje službi, kao i unapređenje kvalitetnih informacija na kojima se zasniva planiranje u ovoj oblasti kroz informacione sisteme i sprovođenje istraživanja.

INFORMACIJA O SPROVOĐENJU STRATEŠKOG DOKUMENTA

Nacionalna strategija za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike za period 2017-2021. godine je nastavak Nacionalne strategije za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike za period 2012-2016.godine, koja je u skladu sa Master planom razvoja zdravstva Crne Gore za period 2015-2020.godine i Nacionalnim planom za racionalnu potrošnju lijekova koji je iz Master plana proizašao, kao i sa Strategijom i Strateškim akcionim planom Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) za rezistenciju na antibiotike za Evropu.

Nacionalna strategija za kontrolu rezistencije bakterija na antibiotike određuje ciljeve, plan aktivnosti i postupke koji će se u Crnoj Gori sprovoditi kako bi se zaustavilo širenje rezistencije bakterija na antibiotike u humanoj i veterinarskoj medicini. Realizacijom planiranih aktivnosti treba da se postigne racionalizacija potrošnje antibiotika, a samim tim i kontrola širenja rezistencije bakterija na antibiotike.

Bakterije, nažalost, imaju izvrsno razvijene mehanizme genetskog prilagođavanja, pa je posljedica upotrebe antibiotika uvijek - brži ili sporiji - razvoj rezistencije bakterija na njih. Postoje primjeri iz kojih se jasno vidi da stepen rezistencije bakterija na neki antibiotik zavisi od potrošnje tog antibiotika. Mogućnosti racionalizacije u primjeni antibiotika su brojne, s obzirom da se u praksi najviše antibiotika potroši za liječenje infekcija koje su često virusne etiologije.

Neke bakterije (stafilokoke, enterokoke, pseudomonas, acinetobakter) postaju rezistentne na većinu antibiotika u primjeni. Multirezistentni sojevi se prevashodno registruju u bolnicama, gdje je selektivni pritisak antibiotika i najveći. U bolnicama, osim racionalizacije u primjeni antibiotika, veliku pažnju treba posvetiti i kontroli bolničkih infekcija s obzirom da se, jednom nastali, sojevi bakterija rezistentni istovremeno na više grupa antibiotika mogu lako širiti u bolničkim sredinama.

U cilju kontrole rezistencije bakterija na antibiotike, a u skladu sa aktivnostima iz Akcionog plana uspostavljena je mreža za prikupljanje podataka o rezistenciji bakterija na antibiotike. Mrežu čine sve mikrobiološke laboratorije u javnom zdravstvenom sektoru. Podaci se prikupljaju po metodi CAESAR mreže koju je formirala Svjetska zdravstvena organizacija u koju je uključena i Crna Gora. Prema podacima Agencije za lijekove i medicinska sredstva, potrošnja antibiotika u Crnoj Gori bilježi određen pad na nivou primarne zdravstvene zaštite, ali je i dalje visok stepen potrošnje antibiotika u bolničkom sektoru.

Ministarstvo zdravlja je u skladu sa definisanim aktivnostima iz Akcionog plana donijelo niz odluka, kao što su uspostavljanje liste rezervnih antibiotika, usvojeno je 5 novih vodiča za primjenu antibiotika u pedijatrijskoj populaciji koji će pomoći u formiranju restriktivnog odnosa prema politici prepisivanja antibiotika. Implementacija smjernica za antimikrobnu profilaksu u hirurgiji, uslovilo je smanjenje potrošnje rezervnih antibiotika u Kliničkom centru Crne Gore za oko 30% u 2017.godini u odnosu na 2016. godinu. Ovakav način mogao bi biti i dobar primjer na nivou opštih i specijalnih bolnica te se u novom Akcionom planu set aktivnosti za praćenje rezistencije bakterija na

antibiotike odnosi i na sve ostale kao zdravstvene tako i veterinarske ustanove. Niz edukativnih seminara i naučnih skupova održanim u prethodne dvije godine omogućili su da se šira javnost informiše i na adekvatan način upozori na opasnost od prekomjerne upotrebe antibiotika, pogotovo za bolesti na koje ne djeluju, te da to može dovesti do otpornosti bakterija na antibiotike i njihovog prestanka djelovanja

Primjeri ovih uspješnih aktivnosti, te uspostavljena dobra praksa nas obavezuje da niz aktivnosti iz Akcionog plana za 2017-2018. godinu prenesemo u Akcioni plan za 2019-2020. Godinu a sve u cilju adekvatne implementacije strateškog opredjelnja.

Usvojeni vodiči su doveli do pada potrošnje antibiotika za 3,8% u periodu septembar 2016.godine do septembra 2017.godine. Iako je došlo do smanjenja potrošnje i dalje ja značajno veća nego u državama Evropske Unije, tako da će Ministarstvo zdravlja i dalje nastaviti sa mjerama preporuka, smjernica za kontrolu upotrebe antibiotika, koje su u skladu sa ciljevima Nacionalne strategije.

Implementacijom strateškog dokumenta i postignutim rezultatima kroz aktivnosti koje su odrađene u prethodnom dvogodišnjem periodu ostavren je uticaj na smanjenje rezistencije na natibiotike, te su stvorene pretpostavke za sprečavanje zloupotrebe i neracionalne potrošnje antibiotika, te stvoreni preduslovi da se uspostave i sprovedu adekvatni mehanizmi monitoringa i evaluacije.

S obzirom na novu metodologiju, potrebno je u budućem periodu planirati finansijska sredstva za realizaciju svake aktivnosti pojedinačno, kao i imati presjek utrošenih sredstava. Analizom trenutne situacije u oblasti praćenja rezistencije bakterija na antibiotike možemo doći do željenog cilja.

OPERATIVNI CILJ 1. Jačanje intersektorske saradnje – izrada jasnih nacionalnih planova uz koordinaciju različitih sektora (veterina, medicina)				
KLJUČNA MJERA 1. Praćenja rezistencije bakterija na antibiotike:				
Indikator učinka	početna vrijednost <i>Neusaglašeni podaci o rezistenciji bakterija na antibiotike</i>	ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta <i>Uspostavljen unificirani sistem izvještavanja o rezistenciji na antibiotike po zdravstvenim ustanovama</i>		ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta <i>Uspostavljen sistem redovnih edukativnih seminara za mlade u cilju iznalaženja novih metoda prevencije i praćenja rezistencije bakterija na antibiotike</i>
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	Izvor finansiranja/ Finansijska procjena (€)
Aktivnost 1.1 Praćenje rezistencije bakterija na antibiotike u cilju smanjenja neracionalne potrošnje antibiotika	Početak: I kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Institut za javno zdravlje	Izrađen godišnji izvještaj za rezistenciju bakterija na antibiotike	Dio redovnih aktivnosti / 0eur
Aktivnost 1.3 Program edukacije za osnovne i srednje škole o štetnosti upotrebe i prekomjerne upotrebe antibiotika bez preporuke doktora	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Institut za javno zdravlje	Pripremljen program edukacije Broj obuka Broj polaznika	Dio redovnih aktivnosti / 0eur
OPERATIVNI CILJ 2. Unaprjeđenje i osavremenjivanje dijagnostike, radi bržeg dobijanja tačnijih rezultata kako bi se pravovremeno mogli uključiti odgovarajući antibiotici, što bi doprinijelo racionalizaciji upotrebe antibiotika				
KLJUČNA MJERA 2. Praćenje potrošnje antibiotika				
Indikator učinka	početna vrijednost <i>Neadekvatna kontrola potrošnje antibiotika</i>	ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta <i>Uspostavljanje održivog sistema praćenja antibiotika</i>		ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta <i>Uspostavljen odziv sistem praćenja antibiotika kako u zdravstvenim ustanovama tako i u veterini</i>
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	Izvor finansiranja/ Finansijska procjena (€)
Aktivnost 2.1 Praćenje potrošnje antibiotika u zdravstvenim ustanovama	Početak: I kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- MZ - CALIMS, - FZO	Izrađen godišnji izvještaj sa smjernicama za dalje korake i rezultati o potrošnji antibiotika (+/-)	Dio redovnih aktivnosti / 0eur

Aktivnost 2.2 <i>Pracenje potrosnje antibiotika u veterini</i>		Početak: I kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	UBHVFP	Izrađen godišnji izvještaj sa smjernicama za dalje korake i rezultati o potrošnji antibiotika (+/-)	Dio redovnih aktivnosti / 500€
OPERATIVNI CILJ 3. Unapređenje nadzora nad rezistencijom bakterija na antibiotike: unapređenje nacionalnog sistema nadzora, prikupljanja, analiziranja i izvještavanja podataka radi praćenja kretanja rezistencije, unapređenje nacionalne baze podataka i veza sa regionalnim bazama podataka i šire;					
KLJUČNA MJERA 3. Edukacija zdravstvenih radnika o racionalnoj upotrebi antibiotika					
Indikator učinka	<i>početna vrijednost</i> <i>Neophodna dodatna praksa propisivanja antibiotika</i>		<i>ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Usklađivanje edukacije u skladu sa podacima o potrošnji antibiotika u zdravstvenim ustanovama</i>		<i>ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Povećan obuhvat edukovanog kadra u zdravstvenom sistemu na temu racionalne upotrebe antibiotika</i>
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti		Indikator rezultata	Izvor finansiranja/ Finansijska procjena (€)
Aktivnost 3.1 <i>Radionica na temu: „Revizija prakse propisivanja antibiotika za akutne respiratorne infekcije na sekundarnom i tercijarnom nivo”</i>	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Medicinski fakultet		Broj učesnika, ulazni i izlazni test, evaluacioni test, izvještaj	Dio redovnih aktivnosti / 1 000 eur
Aktivnost 3.2 <i>Radionica na temu: „Revizija prakse propisivanja antibiotika za akutne respiratorne infekcije kod djece na primarnom nivou zdravstvene zaštite”</i>	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Medicinski fakultet		Broj učesnika, ulazni i izlazni test, evaluacioni test, izvještaj	Dio redovnih aktivnosti / 1 000 eur

Aktivnost 3.3 Radionica na temu: „Revizija prakse propisivanja antibiotika za akutne respiratorne infekcije kod odraslih na primarnom nivou zdravstvene zaštite”	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Medicinski fakultet	Broj učesnika, ulazni i izlazni test, evaluacioni test, izvještaj	Dio redovnih aktivnosti / 2 000 eur
Aktivnost 3.4 Radionica na temu: „Evropski EUCAST 2019. sistem preporuka u terapiji bakterijskih infekcija”	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Medicinski fakultet	Broj učesnika, ulazni i izlazni test, evaluacioni test, izvještaj	Dio redovnih aktivnosti / 1 000 eur
Aktivnost 3.5 Radionica na temu: „Evropski EUCAST 2020. sistem preporuka u terapiji urinarnih infekcija”	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - Medicinski fakultet	Broj učesnika, ulazni i izlazni test, evaluacioni test, izvještaj	Dio redovnih aktivnosti / 1 000 eur
OPERATIVNI CILJ 4. Promovisanje racionalne upotrebe antibiotika i jačanje nadzora: izrada nacionalnih vodiča za racionalnu upotrebu antibiotika i jačanje nadzora nad potrošnjom antibiotika komplementarno sa aktivnostima predviđenim Nacionalnim programom za racionalno korišćenje lijekova				
KLJUČNA MJERA 4. Izrada nacionalnih vodiča i stručnih uputstava za racionalnu primjenu antibiotika				
Indikator učinka	<i>početna vrijednost</i> Zastarjele Smjernice za racionalnu upotrebu antibiotika	<i>ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> Izrađene nove smjernice za racionalnu upotrebu antibiotika	<i>ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> Izrađene i distribuirane nove smjernice za racionalnu upotrebu antibiotika koje su u skladu sa aktuelnom praksom	
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	Izvor finansiranja/ Finansijska procjena (€)
Aktivnost 4.1 Izrada smjernica za racionalnu upotrebu antibiotika za respiratorne infekcije kod djece	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - NVO	Donošenje smjernica i objavljivanje na sajtu MZ i ZU	Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 500 eur

Aktivnost 4.2 Izrada smjernica za racionalnu upotrebu antibiotika u neonatalnoj sepsi	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - NVO	Donošenje smjernica i objavljivanje na sajtu MZ i ZU	Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 500 eur
Aktivnost 4.3 Izrada smjernica za racionalnu upotrebu antibiotika za urinarne infekcije kod djece	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - NVO	Donošenje smjernica i objavljivanje na sajtu MZ i ZU	Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 500 eur
Aktivnost 4.4 Izrada smjernica za racionalnu upotrebu antibiotika za infekcije kože i mekih tkiva kod djece	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - NVO	Donošenje smjernica i objavljivanje na sajtu MZ i ZU	Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 500 eur
Aktivnost 4.5 Izrada smjernica za racionalnu upotrebu antibiotika za infekcije digestivnog trakta u djece	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja - NVO	Donošenje smjernica i objavljivanje na sajtu MZ i ZU	Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 500 eur

OPERATIVNI CILJ 5. Jačanje nadzora nad infekcijama i nadzora nad bolničkim infekcijama: prevencija i kontrola bolničkih infekcija uz pomoć timova za nadzor i kontrolu bolničkih infekcija komplementarno aktivnostima Nacionalne komisije za bolničke infekcije

KLJUČNA MJERA 5. Obilježavanje Dana svjesnosti o značaju antibiotika

Indikator učinka	početna vrijednost		ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta		ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta	
	Obilježena dva Dana svjesnosti i jedan CEASAR sastanak		Uspostavljen kontinuitet održavanja Dana i Nedelje svjesnosti, te godišnjih stručnih skupova sa temama iz oblasti AMR		Redovno održavanje sesija, sastanaka te edukativnih seminara na temu AMR a sve u cilju promovisanja kontrolisane upotrebe antibiotika	
Aktivnost		Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata		Izvor finansiranja/ Finansijska procjena (€)
Aktivnost 5.1 - Obilježavanje EAAD 18. Novembra - CEASAR sastanak		Početak: I kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- Ministarstvo zdravlja (NIKRA), - Medicinski fakultet, - IJZ, - Farmaceutska komora, - VK CG, - UBHVFP - NVO	Organizacija godišnjih stručnih i naučnih skupova sa temama iz oblasti AMR, Nedelja svjesnosti i Dan svjesnosti o antibioticima		Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 10 000eur
Aktivnost 5.2 Promovisanje racionalne upotrebe antibiotika		Početak: I kvartal 2019 Završetak:	- Ministarstvo zdravlja (NIKRA), - Medicinski	Gostovanje zdr. profesionalaca i pacijenata u TV i radio emisijama, TV spot, bilbord, novinski članci, poruke na		Aktivnosti pokrivene iz budžeta SZO / 10 000eur

	IV kvartal 2020.	- fakultet, - IJZ, - Klinički centar Crne Gore	društvenim mrežama, tribine u školama i vrtićima, izložba dječijih radova na temu antibiotika	
OPERATIVNI CILJ 6. Prevencija razvoja rezistencije bakterija na antibiotike u veterini i proizvodnji hrane: podsticanje pravilne upotrebe antibiotika u ovim sektorima i uspostavljanje integrisanog sistema za nadzor nad rezistencijom bakterija na antibiotike i upotrebom antibiotika u ovim sektorima komplementarno aktivnostima predviđenim Strategijom za bezbjednu hranu				
KLJUČNA MJERA 6. Edukacija opšte populacije o štetnosti prekomjerne upotrebe antibiotika u veterini				
Indikator učinka	<i>početna vrijednost</i> <i>Nedovoljno informisana javnost o značaju pravilne upotrebe antibiotika</i>	<i>ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Uspostavljanje servisa za redovno informisanje o značaju pravilne upotrebe antibiotika</i>	<i>ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Infomisanost opšte populacije o značaju pravilne upotrebe antibiotika (edukativni seminari, objave u štampanim i elektronskim medijima)</i>	
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	
Aktivnost 6.1 <i>Edukacija na temu rizika od pojave antibiotika u hrani</i>	Početak: IV kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- VK CG, - UVCG - SVL - UBHVFP	- Lista učesnika, - Izvještaj - Struktura učesnika	Dio redovnih aktivnosti / 500 eur
Aktivnost 6.2 <i>Edukacija drzaoca životinja o pravilnoj upotrebi antibiotika</i>	Početak: II kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- UVCG, - UBHVFP	- Lista učesnika, - Izvještaj - Struktura učesnika	Dio redovnih aktivnosti / 500 eur

KLJUČNA MJERA 7. Edukacija veterinarskih radnika o racionalnoj upotrebi antibiotika				
Indikator učinka	<i>početna vrijednost</i> <i>Nedovoljno edukovani veterinarski radnici o značaju pravilne upotrebe antibiotika</i>	<i>ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Redovna edukacija veterinarskih radnika o racionalnoj upotrebi antibiotika(minimum 2 puta godišnje)</i>	<i>ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Edukovani veterinarski radnici o racionalnoj upotrebi antibiotika - broj</i>	
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	
Aktivnost 7.1 <i>Edukacija u okviru Veterinarskih dana i promocija racionalne upotrebe antibiotika u veterini</i>	Početak: II kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- VK CG, - UBHVFP	- Lista učesnika, - Izvještaj - Struktura učesnika	Dio redovnih aktivnosti / 1 000eur
KLJUČNA MJERA 8. Izrada nacionalnih vodiča i stručnih uputstava za racionalnu primjenu antibiotika u veterini				
Indikator učinka	<i>početna vrijednost</i> <i>Zastarjeli vodiči, brošure i pamfleti na temu upotrebe antibiotika u veterinarskoj medicini</i>	<i>ciljna vrijednost na polovini sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Pripremljeni novi vodiči, brošure i pamfleti na temu upotrebe antibiotika u veterinarskoj medicini</i>	<i>ciljna vrijednost na kraju sprovođenja strateškog dokumenta</i> <i>Izradene i distribuirane nove smjernice vodiči, brošure i pamfleti na temu upotrebe antibiotika u veterinarskoj medicini opštoj javnosti</i>	
Aktivnost	Rok	Nosioci aktivnosti	Indikator rezultata	
Aktivnost 8.1 <i>Izrada nacrtu vodiča za upotrebu antibiotika u veterinarskoj medicini za životinje koje ulaze u lanac ishrane</i>	Početak: III kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020.	- VK CG, - UVCG, - UBHVFP	Objavljeni vodiči na sajtu Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja	Dio redovnih aktivnosti / 3 000eur
Aktivnost 8.2 <i>Izrada evidencija o liječenju životinja- upotrebe antibiotika za držaoce životinja, izrada uputstava za vođenje evidencija</i>	Početak: I kvartal 2019 Završetak: IV kvartal 2020. .	- UBHVFP	Baza podataka	Dio redovnih aktivnosti / 0 eur

SKRAĆENICE:

MZ = Ministarstvo zdravlja

CALIMS = Crnogorska agencija za lijekove i medicinska sredstva

FZO = Fond zdravstvenog osiguranja

IJZ = Institut za javno zdravlje

NIKRA = Nacionalna Interdisciplinarna komisija za kontrolu rezistencije na antibiotike

SZO= Svjetska zdravstvena organizacija

UVCG =Udruženje veterinara Crne Gore

UBHVFP = Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove

VKCG = Veterinarska komora Crne Gore

SVL = Specijalistička veterinarska laboratorija

AMR = Antimikrobna rezistencija

ORGANI I INSTITUCIJE UKLJUČENE U SPROVOĐENJE AKCIONOG PLANA

Ministarstvo zdravlja

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja

Medicinski fakultet

Institut za javno zdravlje

Referentna laboratorija za praćenje rezistencije bakterija na antibiotike Klinički centar CG

Domovi zdravlja

Fond za zdravstveno osiguranje

Agencija za lijekove i medicinska sredstva

Farmaceutska komora Crne Gore

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove

Veterinarska komora

Specijalistička veterinarska laboratorija

Stručna veterinarska društva

Centar za ekotoksikološka ispitivanja